

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТУРИЗМ, ЙОГО СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

І. М. Шамара

старший викладач

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

shamara@karazin.ua

У статті розглядаються основні теоретичні підходи до визначення поняття туризм, його сутності та ролі на сучасному етапі розвитку світової торгівлі послугами. Виявлено, що туризм останніх років характеризується високою динамічністю, стабільністю розвитку та активним впливом на економіку країн, що мають для його розвитку необхідні ресурси.

Проаналізовано статистичні показники розвитку туризму. Виявлено тенденції розвитку світового туризму за регіонами світу, а саме розподіл міжнародних туристичних прибуттів, зміцнення позиції Європи в якості найбільш відвідуваного регіону, який притягує більше половини міжнародних туристів у світі. Проаналізовано частку міжнародного туризму в світовому експорті послуг, а також загальному обсягу товарів та послуг.

Розглянуті основні теоретичні підходи до визначення поняття туризм та його дефініції, а саме робочі та концептуальні (сутнісні). Виявлено, що туризм як окремий випадок подорожей має чіткі обмеження, характеристики і безліч визначень в понятійному сенсі.

Виявлено, що туризм виступає невід'ємною частиною життєдіяльності сучасної людини, що дозволяє задіяти додаткові можливості економічного сектору для створення робочих місць та інфраструктурних перетворень, робить вагомий внесок у розвиток світової економіки.

Ключові слова: туризм, світовий туризм, національний туризм, внутрішній туризм, подорож, туристичні послуги.

ТЕОРЕТИЧЕСКИ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ ТУРИЗМ, ЕГО СУЩНОСТЬ И РОЛЬ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В статье рассматриваются основные теоретические подходы к определению понятия туризм, его сущности и роли на современном этапе развития мировой торговли услугами. Виявлено, что туризм последних лет характеризуется высокой динамичностью, стабильностью развития и активным влиянием на экономику стран, имеющих для его развития необходимые ресурсы.

Проанализированы статистические показатели развития туризма. Виявлены тенденции развития мирового туризма по регионам мира, а именно распределение международных туристических прибытий, укрепление позиции Европы в качестве наиболее посещаемого региона, который притягивает больше половины международных туристов в мире. Проанализированы доля международного туризма в мировом экспорте услуг, а также его доля в общем объеме товаров и услуг.

Рассмотрены основные теоретические подходы к определению понятия туризм и его дефиниции, а именно рабочие и концептуальные (сущностные). Виявлено, что туризм как частный случай путешествий имеет четкие ограничения, характеристики и множество определений в понятийном смысле.

Виявлено, что туризм выступает неотъемлемой частью жизнедеятельности современного человека, позволяющей задействовать дополнительные возможности экономического сектора для создания рабочих мест и инфраструктурных преобразований, вносит весомый вклад в развитие мировой экономики.

Ключевые слова: туризм, мировой туризм, национальный туризм, внутренний туризм, путешествие, туристические услуги.

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINITION OF TOURISM: THE ESSENCE AND ROLE OF IT TODAY

The article considers the main theoretical approaches to the definition of the tourism, its essence and role of the development of the world services trade. The article reveals that the tourism of recent years is characterized by high dynamics, sustainable development and active influence on the economy of the countries having the necessary resources to develop it.

The article analyzes the statistics of tourism development. The article reveals the tendencies of the world tourism regions of the world, namely the distribution of international tourist arrivals, strengthening Europe's position as the most visited in the region, which attracts more than half of international tourists in the world. The author analyses share of the international tourism in the world exports of services, as well as its share in the total volume of goods and services.

The article considers the main theoretical approaches to the definition of the tourism and its definition, namely workers and conceptual (essential). The article reveals that tourism, as a special case of travel, has clear limits, features and many definitions in the conceptual sense.

The article reveals that the tourism is an integral part in favor of the modern human life, that lets use an advanced features of the economic sector for the job creation and infrastructure changes, that makes a significant contribution to the development of the world economy.

Keywords: tourism, world tourism, domestic tourism, domestic tourism, travel, travel services.

Постановка проблеми. На світовому рівні туризм останніх років характеризується високою динамічністю, стабільністю розвитку та активним впливом на економіку країн, що мають для його розвитку необхідні ресурси.

Туристичний бізнес сьогодні займає досить важливе місце в міжнародних зовнішньоекономічних зв'язках. Світовий туризм виступає стимулом розвитку світової торгівлі, сприяючи розширенню та активізації міжнародних торгових операцій. В той же час туризм розглядається як самостійний вид міжнародних зв'язків.

На міжнародний туризм (подорожі та пасажирські перевезення) припадає 30% від світового експорту послуг і 6% загального обсягу експорту товарів і послуг. У світовому експорті туризм займає четверте місце після палива, хімікатів і продуктів харчування, займаючи перше місце в багатьох країнах, що розвиваються [5].

Туризм, маючи досить тривалу історію, до теперішнього часу не отримав однозначного визначення. Всі дефініції даного явища постійно удосконалюються та по-різному трактуються як окремими спеціалістами, так і міжнародними організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний внесок у дослідження сутності поняття туризм, визначення його дефініцій, тенденцій розвитку та ролі на світовому ринку послуг зробили А. Ю. Александрова, В. А. Черненко, О. О. Любіцева, М. П. Мальська, В. В. Худо.

Постановка завдання. Основною метою даного дослідження є висвітлення основних теоретичних підходів до визначення поняття туризм та аналіз ролі туризму в світі на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статистичними показниками Всесвітньої Туристичної організації (ЮНВТО), у 2014 році з 7 млрд населення подорожував кожний сьомий мешканець планети – 1 млрд 135 млн осіб, а це на 48 млн більше, ніж у 2013 році [4]. Світовий туризм у 2014 році характеризувався таким розподілом міжнародних туристичних прибуттів: Європа – 584 млн туристів (51%), Азія та Тихоокеанський регіон – 263 млн (23%), Америка – 182 млн (16%), Африка – 56 млн (5%), Близький Схід – 50 млн (4%) туристів [5]. Однією з тенденцій розвитку світового туризму стало зміцнення позиції Європи в якості найбільш відвідуваного регіону, який притягує більше половини міжнародних туристів у світі. Доходи від світового туризму зросли в 2014 році на 48 млрд дол. і досягли 1,245 трлн дол. США. Додатково 221 млрд дол. США були отримані завдяки міжнародним пасажирським перевезенням, в результаті чого загальний обсяг експорту з міжнародного туризму досяг 1,5 трлн дол. США. Таким чином, на частку туризму припадає 9% світового ВВП, кожне 11-те робоче місце (277 млн працівників) і 6% світового експорту [5].

Слово «туризм» походить від французького *tourisme* (*tour*) – обхід, об'їзд, прогулянка, поїздка,

подорож [2]. Цей термін міцно ввійшов у світову практику з другої половини XIX ст., але спочатку туризм пов'язували із транспортом, тому що туризм вважали частиною транспортних перевезень. У подальшому, у зв'язку зі стрімким розвитком туризму та перетворенням його на масове явище, з'явилися інші трактування даного поняття. Більшість науковців розглядають туризм як різновид подорожі, де його учасники перебувають поза межами постійного місця проживання з метою відпочинку, оздоровлення або в інших подібних справах.

На думку А. Ю. Александрової [2], всі дефініції туризму, що існують, можна поділити на дві групи: робочі та концептуальні (сутнісні). Робочі – ті, що мають вузькоспеціальний характер, стосуються деяких економічних, соціальних, правових та інших аспектів туризму. Концептуальні (сутнісні) – ті, що розглядають предмет загалом, розкриваючи внутрішній зміст туризму, його множину властивостей та відносин і, таким чином, дозволяють відрізнити туризм від схожих, пов'язаних із ним, але чужорідних явищ.

На думку В. А. Черненко [8], туризм можна розглядати:

- як соціальне явище, як метод пізнання духовних та матеріальних цінностей, що створені людиством;
- з точки зору тимчасового виїзду особи за межі її постійного місця проживання;
- як один із методів залучення іноземної валюти до країни;
- як систему підприємств, що прямо або опосередковано взаємодіють між собою, функціонують на туристичному ринку, надаючи туристичні послуги, роботи та товари, необхідні для споживання в туристичному процесі, та достатні для здійснення самого процесу туризму;
- як підсистему загальної соціоекономічної системи країни, що обумовлює взаємодію туристичної інфраструктури (об'єкта туризму) з туристами (суб'єктами туризму);
- як галузь господарства, що пов'язана з обслуговуванням людей, які знаходяться за межами їх постійного проживання;
- як сукупність відносин та явищ, що виникають під час переміщення та перебування людей в місцях, що відрізняються від їх постійного місця проживання та роботи.

М. П. Мальська, В. В. Худо [7, с. 23-24] визначають туризм як різновид рекреації, один із видів активного відпочинку, що відображає характерну тенденцію сучасності, коли перевага віддається динамічному відпочинку, у процесі якого відновлення працездатності поєднується з пізнавальною діяльністю.

З економічної точки зору, туризм – це особливий вид споживання матеріальних та духовних благ, послуг і товарів, що виділяються в самостійну галузь господарства [7, с. 23-24].

На думку О. О. Любіцевої [6, с. 12], сутність туризму як мобільної форми споживання і рекреаційної діяльності, оснований на доланні простору, пов'язана з територією, характером середовища в широкому розумінні цього поняття (не тільки природного середовища, а й соціально-культурного та економічного середовища людської діяльності) і є географічною.

За визначенням, прийнятим Організацією Об'єднаних Націй в 1954 р., туризм трактували як активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання [4].

Вагомий внесок у формування поняття туризму зробила Манільська конференція з туризму (Філіппіни, 1980 р.). Його розглядали як один із видів активного відпочинку — подорож з метою пізнання тих чи інших районів нових країн у поєднанні з елементами спорту. Крім цього, Манільська декларація з проблем розвитку світового туризму проголосила: туризм варто тлумачити як діяльність, що посідає чільне місце в часопроведенні народів і безпосередньо впливає на соціальну, культурну, освітню, економічну та політичну сфери життя окремих держав і на їхні міждержавні відносини. Незважаючи на проголошені Манільською декларацією засади туризму, його визначення й надалі не набуло однозначного трактування [4].

Найбільш універсальне, уніфіковане визначення туризму використовується у його статистиці. Якщо розглядати туризм з точки зору статистики, то туризм — це одна із форм міграції населення, що не пов'язана зі зміною постійного місця проживання чи трудової діяльності. Появу даної дефініції в першій половині ХХ ст. обумовили стрімкий розвиток туристичних потоків, зростання економічної ролі туризму в світі і, як наслідок, спроба проведення статистичного обліку подорожуючих. Для цілей статистики подорожуюча людина іменується «відвідувачем» [8].

Визначення, прийняте Всесвітньою туристичною організацією, використовується в усіх країнах-членах ЮНВТО, в тому числі й в Україні. У законі України «Про туризм»: «Туризм — тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною або професійно-діловою метою без заняття оплачуваною діяльністю» [1].

Туризм як окремий випадок подорожей має чіткі обмеження, характеристики і безліч визначень в понятійному сенсі. На відміну від подорожі, — туризм — категорія, яка чутлива до впливу економіки і володіє подвійністю внутрішньої природи явища, тому що туризм — це і особливий, масовий рід подорожей, і діяльність з організації та здійснення цих подорожей. Особливість туризму полягає в тому, що туризм, на відміну від подорожі, — це тимчасове переміщення людини в досить короткі проміжки часу. Подорож — це переміщення людей у часі і просторі, а людина, що здійснює подорож, незалежно від цілей, напрямів, засобів пересування і

тимчасових проміжків, іменується мандрівником. Залежно від особливостей подорожі мандрівника можна іменувати мореплавцем, космонавтом, бізнесменом, натуралістом і т. д. у відповідності з цілями, напрямками, засобами пересування та іншими характеристиками, які мають як істотне, так і навіть несуттєве значення. При певних характеристиках і умовах організації та здійснення подорожі можуть бути складовою частиною туристичної послуги [3].

Слід зазначити, що в теорії туризму поняття «світовий туризм» і «міжнародний туризм» хоча і мають різне смислове навантаження і способи тлумачення, але часто науковці використовують їх як синоніми, особливо при дослідженні міжнародного туризму та його видів. Але все ж таки світовий туризм охоплює всі види туризму, відображає стан і тенденції його розвитку в світі, внесок як у просуванні світової економіки в цілому, так і в розвиток регіонів зокрема. І в цьому плані варто відзначити, що туризм в сучасному світі відіграє дедалі зростаючу роль як фактор зростання і розвитку соціуму. Це стосується як соціально-економічної, так політико-ідеологічної сфер життя суспільства [5].

Крім міжнародного туризму також вирізняють національний туризм. До національного туризму відноситься внутрішній і виїзний туризм, до міжнародного туризму — в'їзний і виїзний. Туризмом в межах певної країни (регіону) займаються як громадяни цієї країни (внутрішній туризм), так і ті особи, що приїждять з інших країн і регіонів (в'їзний туризм). З точки зору підвищення доходів країни (регіону) він є найбільш привабливим. Розвиток цього напрямку туристичної діяльності дозволяє, з одного боку, збільшити притік валюти в країну (регіон), з іншого — кошти громадян, які проживають в даній країні (регіоні), залишаються в її межах і залишаються залученими в розвиток економіки даної країни (регіону). Слід зазначити, що частина доходу, який індивідуальний відвідувач виділяє для туристичних цілей, витрачається в пункті призначення, а інша частина — при організації та під час подорожі для досягнення цього пункту призначення [9].

Туризм виступає невід'ємною частиною життєдіяльності сучасної людини та умовою розвитку його творчого потенціалу. Туризм дозволяє задіяти додаткові можливості економічного сектору для створення робочих місць та інфраструктурних перетворень. Туризм робить свій внесок у посткризове відновлення світової економіки, підвищення ефективності використання ресурсів та створення нових економічних «ніш» [5]. Світова спільнота прагне скоординувати зусилля держав і приватного сектора, щоб просунути спрощення та доступність подорожей, зберегти екологічну стійкість туристичних ареалів і збільшити інвестиції в людський капітал.

Висновки. Сьогодні туристична галузь намагається активно використовувати новітні техно-

логії, для того щоб зробити подорожі більш зручним та ефективними при одночасному підвищенні безпеки.

Туризм у світі характеризується розширенням більш прозорих візових процесів, програм безвізових, регіональних угод для мандрівників. Усім цим

процесам сприяє інтенсивний розвиток транспортної інфраструктури, більш досконала нормативна база, що дозволяють ринку та приватному капіталу розвивати одночасно туризм, транспорт і торгівлю. Залишається актуальною проблема підготовки якісних кадрів для туристичної галузі.

Література:

1. Закон України «Про туризм» від 15.09.95 № 325/95 – ВР.
2. Александрова А. Ю. Международный туризм : учебник / А. Ю. Александрова. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 470 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://tourlib.net/books_tourism/aleks.htm
3. Бабарицька В. К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту : навчальний посібник / В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2004. – 288 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://tourism-book.com/pbooks/book-32/ua/>
4. Долматов Г. М. Международный туристский бизнес: история, реальность и перспективы / Г. М. Долматов [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://buklib.net/books/22017/>
5. Кривега Л. Д. Мировой туризм : тенденции развития / Л. Д. Кривега, Е. В. Сухарева // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник» [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://irbis-nbuv.gov.ua/>
6. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навчальний посібник / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – 436 с.
7. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика : навчальний посібник / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.
8. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку : монографія / За ред. проф. В. В. Александрова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 268 с.
9. Черненко В. А. Международный бизнес : учебник / В. А. Черненко. – Санкт-Петербургский государственный университет сервиса и экономики. 2011. – 428 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1094173/>